

מבט על, גיליון 937, 13 ביוני 2017

מאבקה של מצרים בטרור בסיני: ברית עם השבטים, שותפות עם ישראל?

יורם שוייצר ואופיר וינטר

בעקבות חוסר ההצלחה של מצרים בלחימתה בטרור הסלפי-ג'האדי בסיני וגלישתו למצרים גופא, מצרים עוברת לשלב חדש במלחמתה בטרור שמאפיינים אותו גיוס שבטי הבדואים בסיני למלחמה במחוז סיני של המדינה האסלאמית שמשולב בתכניות לשפור המצב הכלכלי בסיני, ושיתוף פעולה מתהדק עם ישראל. בעוד האלמנט הראשון זוכה להבלטה פומבית, פרסום שיתוף הפעולה עם ישראל לא נוח למשטר המצרי ולכן הם מאפשרים אף פרסומים בתקשורת המצרית המייחסים לישראל סיוע לטרור נגד מצרים. המשמעות היא ששיתוף הפעולה הביטחוני עם ישראל הוא קונוקטורלי, ועשוי להיפסק כאשר הבעיה המצרית בסיני תיפתר.

מצרים סומנה באינדקס הטרור העולמי שפורסם בינואר 2017 כאחת מעשר המדינות מוכות הטרור ביותר בעולם, כשהיא מקדימה מדינות כמו לוב, אוקראינה וטורקיה. הטרור הסלפי-ג'האדי בחצי האי סיני גבה מאז 2014 את חייהם של כ-2,000 חיילים ושוטרים (על פי אומדנים לא רשמיים), והוא זולג בתכיפות הולכת וגוברת מאזורי הספר אל מרכז המדינה. מתחילת 2017 ביצעה שלוחת 'המדינה האסלאמית' בסיני (מחוז סיני) שורת פיגועים, אשר כוונו בעיקר כלפי קהילת הנוצרים הקופטית במצרים. בפברואר האחרון ברחו מאות קופטים שהתגוררו באל-עריש שבצפון סיני מאימת גל מקרי הרצח בעיר בחיפוש אחר מחסה בעמק הנילוס. אולם הפיגועים נגד הכנסיות בטנטא ובאלכסנדריה באפריל, והירי על אוטובוס הנוסעים הקופטים במחוז אל-מניא במאי, העידו על כך שמצרים מתקשה לספק להם מפלט בטוח.

הפיגועים הקשים בלב מצרים, בהם נהרגו עשרות חפים מפשע, נועדו לשים ללעג את הבטחתו של משטר א-סיסי לספק ביטחון ויציבות לאזרחים, והעיבו על מאמציו הכבירים למשוך למדינה תיירות והשקעות. הכישלון המתמשך במיגור הטרור הוביל את השלטונות המצריים לבחון דרכי מאבק חדשות ויעילות יותר, תוך התגבשות ההבנה כי השגת שיתוף פעולה מצד האוכלוסייה השבטית הבדואית בסיני מהווה תנאי מפתח הכרחי למיגור המדינה האסלאמית. לשם כך נעשים שני צעדים עיקריים: בטווח הקצר, הקמת קואליציה של שבטים בדואים שתסייע בלחימה בארגוני הג'האד הסלפים הפועלים בסיני; ובטווח הבינוני והארוך, קידום פרויקטים לרווחתם החומרית של התושבים הבדואים בחצי האי, אשר יקלו על המדינה המצרית לזכות בנאמנותם.

צעדים אלה מצטרפים להבנות ראשוניות שהשיגה מצרים עם חמאס בראשית 2017 על בלימת הברחות נשק ולוחמים בין סיני לרצועת עזה. במקביל, נמשכות גם פעולות הצבא המצרי בסיני, במסגרתן מקיימות מצרים וישראל שיתופי פעולה טקטיים שקטים.

רתימת השבטים בסיני למאבק בטרור

החודשים האחרונים היו עדים לכניסת שחקן חדש למערכה בסיני - כוח חמוש מטעם השבטים המקומיים, אשר פועל בתיאום עם צבא מצרים ונהנה מתמיכתו הלוגיסטית. ב-31 במארס 2017 נערכה ועידה שבה השתתפו ראשי שבטים בסיני ובסיומה הצהירו כי הם עומדים מאוחדים בתמיכתם בצבא המצרי במלחמתו בטרור בסיני. בתגובה, ב-16 באפריל, התקיף מחוז סיני את מטה שבט התראבין ברפיח בין השאר באמצעות שיגור רקטה והצתתן של שתי מכוניות שהובילו אספקת סיגריות מוברחות לשבט. תקיפה זו הובילה לפריצת עימותים חמושים בין אנשי השבט ללוחמי מחוז סיני, במהלכם הצליחו אנשי השבט לחטוף מספר פעילי ג'יהאד ובתגובה נחטף איש עסקים בדואי, ממנהיגי שבט הפואח'ריה בסיני. רמת הברוטאליות ההדדית של העימותים בין הצדדים הגיעה לידי פיצוץ מכוניות תופת, שריפת שבויים בעודם בחיים ועריפת ראשים.

על רקע האלימות הגואה בין שבט התראבין ואנשי מחוז סיני, הכריזו ב-29 באפריל ארבעה שבטי בדואים – התראבין, הסוארכה, התיאהא והרומילאת – על הקמת ברית נגד מחוז סיני. שיח' אברהמים אל-ערג'אני, מראשי שבט התראבין, הכריז כי השבטים הסכימו על טיהור סיני מאנשי המדינה האסלאמית "בתיאום עם אנשי הצבא המצרי", בציינו כי מנהיג הברית יהיה שיח' עבד אל-מג'יד אל-מניעי וכי מטרתה תהא חיסול הטרור, ובכלל זה מיגור מחוז סיני בחצי האי.

אם ברית השבטים תוכח כבת-קיימא ויעילה מול אנשי המחוז, היא עשויה לבשר על תפנית במערכה, שיש בה כדי לסייע מאוד בצמצום כוחו של המחוז, או אפילו בהנחתת מכה ניצחת עליו. דוגמה מועילה לרתימת שבטים המהווים חלק מן המרקם המקומי לטובת המאבק בטרור ניתנה בעיראק של 2007-2008. באותן שנים, במקביל לתגבור מסיבי של צבא ארצות הברית בעיראק, החלו הכוחות האמריקניים בשיתוף עם ממשלת עיראק לגייס את השבטים הסוניים שבמחוז אל-אנבאר למלחמה בג'יהאד הסלפי. שיתוף הפעולה עם תנועת "ההתעוררות" (אל-צחוא), שהורכבה מאנשי שבטים סוניים שמאסו בפעילות אל-קאעדה בשטחם, הפכה גורם מכריע בהצלחה בצמצום מספר ההרוגים בפיגועי טרור ובעימותים החמושים בעיראק.

תרומת השבטים בסיני יכולה להיות דומה ולבוא לידי ביטוי באספקת מודיעין (שהנה מפתח ליעילות המלחמה בטרור), במניעת מחסה לאנשי המחוז, בחסימת נתיבי הברחה, בהסגרה וכמובן - בלחימה עצמה. עם זאת, קיים סיכון שהנשק הניתן עתה לשבטים על ידי המדינה יופנה בעתיד נגד המשטר או ישמש לסגירת חשבונות פנימיים במסגרת סכסוכים בין-שבטיים,

ושמציאות של כוח צבאי הפועל ברשות מחוץ לריבונות המדינתית תעודד גילויים של אנרכיה והעדר משילות.

לשם צמצום סיכונים אלה ובניית יחסי אמון הדדיים עם השבטים, חייבת מצרים להשלים מהלך זה במהלכים נחרצים לפיתוח הכלכלה בחצי האי סיני, תוך מתן מענה לניכור שחשים האזרחים הבדואים שסבלו במשך שנים מהזנחה ומהדרה. המשטר המצרי נוקט זה מכבר צעדים קונקרטיים בכיוון זה, כאשר הרשות ההנדסית של צבא מצרים – לעיתים בשילוב משרדי ממשלה רלבנטיים, ובתמיכה פיננסית סעודית – מקדמת שורה של פרויקטים הנמצאים בשלבי ביצוע שונים. אלה כוללים בין היתר פיתוח תשתיות של תעבורה, מים, חשמל, דיור, חינוך ובריאות, יצירת מקומות עבודה חדשים בתעשייה ובחקלאות, והסבת שדה התעופה הצבאי 'אל-מליז' לשדה תעופה אזרחי.

שיתוף פעולה פרגמאטי, אך ארעי, עם ישראל

בשעה שהברית שכרת המשטר המצרי עם השבטים בסיני גלויה, אך רופפת, הרי שלפי דיווחים עיתונאיים שיתוף הפעולה עם ישראל סמוי אך משגשג. לישראל צריך להיות עניין ישיר בשיפור המשילות הביטחונית והאזרחית בחצי האי סיני ובהגברת יעילות המערכה המצרית נגד הטרור, הן מפני שמחוז סיני יוזם פעולות טרור נגדה כמו שיגור רקטות ומאיים להגביר, והן משום שהוא עלול ליטול חלק בקואליציה צבאית עם חמאס במקרה של התלקחות עתידית בעזה. לאור אינטרס ישראל-מצרי משותף זה, התירה ישראל לצבא מצרים להכניס לאזור המפורז בסיני כוחות החורגים מעל ומעבר למגבלות שנקבעו במסגרת הנספח הצבאי של חוזה השלום. בכתבה ב"בלומברג" – אשר הכתוב בה לא אושר על ידי ישראל ומצרים, אך גם לא הוכחש – נטען כי רמת האמון בין שתי המדינות אף הגיעה לידי כך שישראל מעבירה למצרים טכנולוגיות צבאיות ומודיעין מבצעי, ומפעילה בסיני כטב"מים תוקפים באישור קהיר.

אולם, הגם שישראל ומצרים הפכו שותפות לא פורמאליות במאבק בטרור, טיבם המדויק של קשריהן נותר נחלתם של אנשי צבא מעטים, והם לא הביאו עד כה לנקודת מפנה איכותית ביחסי השלום. הדבר בא לידי ביטוי בין היתר בכך שישראל אינה זוכה להערכה פומבית בדעת הקהל המצרית על תרומתה למאבק במחוז סיני. למרבה האבסורד, היא אף מואשמת בעיתונות הרשמית מעת לעת בעמידה מאחורי ארגוני הטרור הפועלים בסיני. כך למשל, מאמר שפורסם ביומון "אל-אהראם" ב-13 באפריל 2017 תהה אם סגירת מעבר הגבול בטאבה מהווה "אות" ישראלי לקבוצות הטרור לביצוע פיגועים בסיני. במאמר נוסף שפורסם לצדו נטען כי המשך הפיגועים במצרים מועיל לישראל, בעוד שההתרעות המודיעיניות שהיא מספקת לשכנותיה אינן אלא "זריית חול בעיניים".

ניכר כי המשטר המצרי חש אי-נחת ביחס לשיתוף הפעולה הצבאי עם ישראל בסיני, ורואה בו כורח בלתי רצוי שנכפה על מצרים מתוקף אינטרסים ארעיים בנקודת הזמן הנתונה, ואשר יתבטל ברגע שהנסיבות הביטחוניות יאפשרו זאת. בפועל, ההנהגה המצרית מקפידה שלא להעניק ליחסים הביטחוניים עם ישראל ממד אסטרטגי ארוך טווח. יתרה מכך, קהיר עודנה מטילה סייגים על מינוף האמון בין דרגי הצבא המצריים-ישראליים בסיני לזירות פעולה

נוספות בהן חולקות המדינות אינטרסים משותפים, לא כל שכן כאשר מדובר על שיתופי פעולה אזוריים בתחומי הכלכלה, המדע והתרבות. מצב זה מצריך את שמירת הערנות בירושלים נוכח הכרסום שחל בשנים האחרונות בנספח הצבאי של חוזה השלום, אשר מלווה בהתעצמות מאסיבית של צבא מצרים.